

BASKISCH ELKAR

DOOR C. C. UHLENBECK

De Nederlander, die onder de lagere volksklassen van het Spaansche of Fransche Baskenland zijn oor te luisteren legt, zal maar hoogst zelden een woord uit de inheemsche landstaal opvangen, dat in klank en beteekenis tegelijk, hem aan zijn eigen moedertaal herinnert. Waar hij een enkele maal lexicale gelijkenis tusschen het Baskisch en het Nederlandsch opmerkt, daar herkent hij al spoedig alom-verbreide, zwerfende cultuurwoorden, die eigenlijk nóch Baskisch, nóch Nederlandsch zijn. Het innerlijk wezen der beide talen is en blijft fundamenteel verschillend. In morphologie en syntaxis vertoonen zij de ééne tegenstelling na de andere, en bij het vertalen van een Baskisch zinwoord in het zooveel meer analytische Nederlandsch is het dikwijls geraden aan het einde te beginnen, zoodat de Baskische woorddeeltjes door Nederlandsche, in de omgekeerde volgorde geplaatste, afzonderlijke woorden worden weergegeven. De formatieve elementen, zowel de stamvormende als de flexioneele affixen, zijn geheel verschillend, en ook de pronominale stammen van het Baskisch klinken ons niet vertrouwd. Maar hier is één beperking noodig, want voor Nederlandsch *elkaar*, den gecontraheerden bijvorm van *elkander*, heeft het Baskisch het nagenoeg gelijkkluidende *elkar* met de dialectische bijvormen *elkhar*, *elgar*, *alkar*, *alkhar*, *algar*. In dit geval zal niemand aan een zwerfend cultuurwoord denken. De reciprociteit is ouder dan álle cultuur, ouder dan het menschelijk geslacht zelf. Het Nederlandsche woord is inheemsch-Nederlandsch en etymologisch gemakkelijk ontleedbaar. Ook het Baskische, tot nog toe niet verklaarde, woord is zonder eenigen twijfel inheemsch. Dat ik het heden ter sprake breng, is omdat ik meen er een bevredigende,

d.w.z. een zoo goed als exclusief-mogelijke, verklaring van te kunnen geven.

Het Baskisch heeft een demonstratieven pronominaalstam *har-* of *ar-*, waarvan de casus energeticus *hark* of *ark* luidt, maar de casus inertiae in de meeste dialecten door het semantisch-convergente *hura, ura* is vervangen. Slechts het Vizcaïsch heeft den inerten vorm *a* uit **har* als zelfstandig pronomen bewaard. Als postpositief lidwoord echter vinden wij het inerte *-a* overal naast het energetische *-ak*. In een vroegere periode van het Baskisch zal in álle dialecten een casus inertiae **kar, *har, of *ar* naast een casus energeticus **kark, *hark, of *ark* hebben gestaan. Uit dien tijd nu dateert de oorsprong van het pronomen reciprocum *elkar, alkar*. Ik neem namelijk aan, dat dit een samensmelting is van genoemden casus energeticus met den corresponderenden inerten vorm en dat het eenmaal „ille illum” beteekend heeft. De *l* van *alkar, elkar* zoude door dissimilatie van de beide *r*'s in **(h)ark-(h)ar* te verklaren zijn. Het eenige, wat tegen deze onderstelling kan worden aangevoerd, is dat in de dialecten, die een begin-*h* of zelfs een begin-gutturaal bewaren, het woord *alkar, elkar* geen *h, k, of g* aan het begin vertoont. Immers in Roncal en Salazar, waar de demonstratieve *k* nog heden ten dage bewaard is gebleven, en in Aezcoa, waar zij tot *g* is geworden, heeft *alkar, elkar*, voor zoover ik weet, geen *k* of *g* aan het begin. Ik denk, dat de vocalisch-beginnende vormen zich van bepaalde centra uit over het geheele Baskenland hebben uitgebreid, maar erken, dat er andere mogelijkheden zijn. Bij gebreke aan oude historische documenten is het onmogelijk te zeggen, langs welke wegen en door welke tusschenvormen een Oer-Baskisch **kark-kar* of een Oud-Baskisch **hark-har* tot *alkar, elkar* is geworden. Slechts van één ding ben ik zeker, namelijk van het ontstaan der *l* uit *r* door dissimilatie¹⁾.

¹⁾ Volgens Azkue komt in Vizcaya hier en daar een vorm *arkal* voor, die waarschijnlijk eerst door omzetting uit *alkar* is ontstaan. De

Aan hetgeen ik gezegd heb, is alleen nog dit toe te voegen. Toen men niet meer voelde, dat *alkar*, *elkar* uit twee samengesmolten casusvormen van éézelfde pronomen bestaat, is men het op de gewone wijze gaan declineeren. Zoo zegt men b.v. *elkarren artean*, onder elkander, *elkargana*, naar elkander toe, *elkarrekin*, met elkander¹⁾.

mogelijkheid, dat de *r* van *arkal* de onveranderde *r* van (*h*)*ar-k* zoude wezen, en dat in *arkal* de *r*-dissimilatie de tweede *r* (in de syllabe met hoofdaccent) zoude hebben getroffen, komt nauwelijks in aanmerking. Vgl. Grammont, *La dissimilation consonantique*, p. 18 sqq.

¹⁾ Ik maak van de gelegenheid gebruik om eene vergissing in een vorig Bascologisch geschrift te verbeteren. In mijn artikel *Over een mogelijke verwantschap van het Baskisch met de Palaeo-Kaukasische talen* (*Meded. der Kon. Akad., Afd. Letterk.*, Deel 55. Serie A, No. 5) moet op p. 14—16 (p. 118—120) „Abchasisch” in plaats van „Avaarsch” worden gelezen. In de Fransche vertaling, die in de *Revue Internationale des Etudes Basques*, Tome XV, p. 565—588 verschenen is, heb ik de fout reeds gecorrigeerd.

Bis jetzt ist das baskische Pronomen reciprocum *elkar* (*alkar*, u. s. w.), das so auffällig an das holländische *elkaar* (*elkander*) erinnert, noch nicht befriedigend erklärt worden. Dennoch liegt die wohl einzig mögliche Erklärung sehr nahe. Das Wort ist nämlich durch *r*-Dissimilation aus **(h)ar-k-(h)ar* entstanden und bedeutet eigentlich „ille illum“. Wir haben es also als eine Zusammenrückung des Casus energeticus **(h)ar-k* (aus **kar-k*) und des jetzt nur noch durch das vizcaische inerte Demonstrativum *a* repräsentierten Casus inertiae **(h)ar* (aus **kar*) zu betrachten. Heutzutage ist freilich der Casus inertiae **(h)ar* in den meisten Dialekten durch *(h)ura* ersetzt worden. Die Entstehung von *elkar*, *alkar* reicht in die Zeit hinauf, als das inerte demonstrative **(h)ar* noch allgemein in Gebrauch war. Vermutlich hat *elkar*, *alkar* sich von einer bestimmten Gegend aus über das ganze Baskenland verbreitet, denn es zeigt nirgends ein anlautendes *h*, und sogar in den wenigen Untermundarten, wo die demonstrativen Fürwörter ihren ursprünglichen Anlaut *k* (oder das daraus geschwächte *g*) erhalten haben, fehlt dieser Anlaut im Pronomen reciprocum.

Als man sich nicht mehr bewusst war, dass das Wort aus zwei zusammengerückten Casusformen des Demonstrativstammes **(h)ar-* bestand, fing man an es regelmässig zu deklinieren.